

УДК 821.161.2

DOI: 10.31471/2304-7402-2025-22(81)-83-89

**ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ЛІРИКИ
БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА****Оксана Залевська, Ольга Остапюк***Карпатський національний університет імені Василя Стефаника;**76000, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;**e-mail: oksana.zalevska@cnu.edu.ua,*

Мета. *Стаття присвячена фольклорним та міфологічним інтенціям у ліриці Богдана-Ігоря Антонича та інтерпретаційним з'ясуванням художньої позиції поета у контексті сучасного літературознавчого дискурсу. Окремий погляд звернено на трактування автором язичницьких та християнських мотивів й образів, у яких він набув власної світоглядної моделі буття, самобутнього поетичного вияву. Опираючись на цю парадигму, вдалося виокремити кілька провідних циклів у поезіях Богдана-Ігоря Антонича, зокрема проаналізовано взаємозв'язок природних об'єктів та людського середовища, відгомін міфопоетичних уявлень наших предків у ліриці письменника тощо. Через аналіз окремих поетичних текстів доведено важливість фольклорно-міфологічного підґрунтя у поетичній спадщині автора.*

Дослідницька методика. *Відповідно до тематики і проблематики у статті застосовано низку методів, які дають можливість висвітлити порушені питання, зокрема – культурно-історичний (художній твір в контексті взаємозв'язків із культурно-історичним тлом), герменевтичний (встановлення глибинних смислів та філософської проблематики художнього твору), біографічний (основні віхи життя та творчості автора), феноменологічний тощо.*

Результати дослідження. *У статті проаналізовано та узагальнено особливості фольклорно-міфологічного мислення Богдана-Ігоря Антонича на матеріалі його лірики, оприявлено основні риси впливу фольклору та міфології на творчість автора, здійснено багатоаспектний аналіз вибраних поезій письменника, крізь призму фольклорно-міфологічних засад його художнього мислення.*

Практичне значення результатів дослідження *полягає в тому, що вони можуть бути використані у подальшому вивченні творчості Богдана-Ігоря Антонича, а також у з'ясуванні особливостей розвитку української літератури першої половини ХХ століття.*

Ключові слова: *міфопоетика, архетипи, фольклор, художнє мислення, світоглядна парадигма, модерністська естетика, сакральний простір.*

Виклад основного матеріалу. Поетична спадщина Б.-І. Антонича, за спостереженнями дослідників, закорінена у надра рідної української землі, у її сакральні-міфологічне підґрунтя. Міфологія, народнопоетичні уявлення, фольклор становлять тривкий ментальний фундамент, що формує картину образів, мотивів, переконань, символів і визначає своєю чергою особливості поетичної моделі навколишнього світу, створеної автором. Він вдається до відтворення індивідуальної картини космогонії, у якій природа, людина та космос намагаються перебувати у стані первісної єдності. Це світ, де живе все – трава, дерево, камінь, де кожен елемент несе сакральний сенс і має душу.

Таке бачення має підтекст пантеїстичного характеру, а поезія у цьому ключі становить центр духовних і моральних переконань ліричного героя. Особлива модерність лірики Б.-І. Антонича, як вагової знакової системи, стала підґрунтям для творення універсального міфу, походження якого базується на основі переосмислених автором архетипів. Зокрема, у цьому ключі міркуємо про так званій феномен гармонії, суть якого полягає у догматично окресленій категорії буття конкретної особистості, у багатомірності певних процесів, які укорінені у самому факті вселенського існування. Погоджуємося у цьому контексті з думкою Ж. Свірської, яка вважає, що «архетипні конструкції, котрі головню представлені в доробку Антонича як концентри символіко-образних підсистем, у цьому зрізі дослідження творчості продукують інтерес та мають вагоме значення в подальшій оцінці лірики, оскільки представляють не тільки і не стільки тематичне розмаїття сюжетів, тем, скільки відбивають специфіку філософсько-метафізичного коду, витвореного поетом на підвалинах першообразів" [9, с. 240–241].

Це можна простежити на основі поетичних моделювань Б.-І. Антонича, у ліриці якого кожен образ несе в собі специфічне міфопоетичне бачення. Зорі, Пісня, Земля, Ліс, Місяць, День, Перстень – усе це для поета є фундаментальними архетипами традиційного українського простору. Ці міфологічні константи превалюють, урахувавши частотність та послідовність їхнього вживання в народнопоетичній творчості та корпусі української літературної думки. У творчості автора простежуємо масштабний масив значень і сенсів навколо центральних архетипних понять. Вони гармонійним чином вплетені у контекст образної структури конкретно українського і загальнолюдського рівнів і закодовані у специфічній манері.

У ліриці Б.-І. Антонича переважає активний, вітаїстичний, авторський синкретизм уявлень, який переходить на фольклорне обігрування наявних мотивів. На думку Ю. Клена, «Антонич стверджує, що в його поезії «горять, як ватра, забобони минулих віків», але образи фольклорної символіки стають у нього не просто матеріалом несподіваних метафор, а елементами власної концепції світу» [3, с. 272].

Світоглядні засади, що знайшли свій вияв у поезії Антонича, ґрунтувалися на традиції, оскільки поет знаходив індивідуальну філософію, занурюючись у давні епохи і знаходив там духовне оперття: *«І зашуміли враз: "Ще зірвемося". // Так загуділи колоски тугі, // бо вітер за чуби гнуждав луги // і торгав горді скирти за волосся. // Бо ж краще їм, як нидіти в млині, // як гинути від жорен тяготи, // щоб вихор їх розмів по далині, // щоби метіль розвіяла осіння. // О, хто не знає ще бажань втекти // з-під млинового сірих днів каміння»* [1, с. 45]. Колосся і поле, на якому воно зросло, мислиться для автора як сакральний непорушний простір. Власне, це пояснюється тим, що територія, на якій виростає і спіє хліб, вже сама по собі є священною. У цьому ключі виокремлюємо підтекстовий образ хліба, як джерела достатку.

З іншого боку оце невідкладне буяння та розквіт пов'язані з вітаїстичністю буття Б.-І. Антонича, прославлення життя, молодості, краси, але в той же час своєрідного притлумлення в собі відчуття туги за нездійсненими мріями та юнацькими бажаннями: *«Шумить життя журливе жовте жито, // подій хитає повні колоски. // Додолю вітер гне плоди важкі, // як спіє зерно людських мрій налите. // І провіщає синє неба сито // пшеницю діл крізь дрібні зірки. // Змагання, мов повою колоски, // оплотом обплели землі корито»* [1, с. 49]. І навіть швидкоплинність та стрімкість людського життя на асоціативному рівні в автора представлені як поле з повними колосками. Звідси і бачимо, як переосмислюються письменником звичні уявлення, набуваючи при цьому пантеїстичних язичницьких переконань. На це звернув увагу Б. Рубчак, який пропонує пов'язати появу язичницького архетипу в поетичному доробку Б.-І. Антонича зі зміною його світоглядного вектора: *«Особисте «я» поета в таку хвилину навернення до початків повинно відійти на план другого сприйняття: автор зобов'язаний самотеріалізуватися в природу і, певним чином, самооб'єктивізуватися у ній»* [8, с. 248].

Однак, внутрішнє «я» поета глибоко закорінене і у християнські наративи і пов'язане з ідеєю безсмертності людської душі, усвідомленням себе часткою великого природного цілого, закони якого є однако-вими для всіх. Моментами здається, що ліричному героєві Б.-І. Антонича бракує тієї твердості віри, яка має можливість визволити від страждань і вагань: *«Є два світи: один круг нас, а другий // це ми; між ними вічна боротьба // лягає на життя клеймом напруги. // Чи ж не сильніші в грудях буревії, // як порожнечі дійсності клятьба? – Не знали, що гарніший світ від мрії»* [1, с. 58].

Важливим у світоглядній моделі світу поета є архетипний образ сонця – денного світила, що володіє функцією повернення до життя. Навіть квіти, котрі опинилися під кучугурами снігу, оживають від доторків сонця. Ця архетипна структура в Б.-І. Антонича має численні трансформаційні втілення: сонце може ходити в крисані, його можуть носити із

собою на плечах, запрягати до теліги, ховати у дзбанку, воно може плисти рікою тощо. Притому центральний образ-архетип представлений для реципієнта у багатовимірності власних втілень, знаків та символів, які поетапно вдаються до кристалізації синтетичного мисленнєвого концепту Сонця як центру не лише особного, а й загальнолюдського буття: *«Година сьома, ранок, // вертатися час додому. // Хліб житній на сніданок, // найліпший лік на втому. // День, сонце в повній силі // та неба синя таця. // Поволі плинуть хвилі; // звичайна, сіра праця. // Дня мовкнуть дитирамби, // ніч гасить сонця рожу. // Тепер на хвалу божу // складати прості ямби»* [1, с.98]. Архетип сонця у поданій ліричній строфі набуває рис пантеїстичного уявлення. Сонце представлене як божественна сутність, здатна контролювати людське життя і безконфліктно існувати у межах его ліричного героя.

З часом лірика поета еволюціонувала і ті образи, які здебільшого мали лише пряме анімалістичне трактування набули особливого сакрального відтінку. Автор все частіше прислухається до унікального голосу природи, який здатний оживлювати матерію. Це слово, на перший погляд, просте і таємне, однак воно і невимовне у фізичному плані, тотожне до тиші людського існування та особливої мови поезії: *«Широкий світ, від серця ширший // і ширший вітер на селі. // Не помістити в цьому вірші // ні зір, ні неба, ні землі. // Шляхи широкі у безкрає, // поїхав хлопцем я у світ. // Насправді, стриму час не має, // хоч важко це нам зрозуміть»* [1, с. 122]. Міфосвіт поезії Б.-І. Антонича спрямований на транслявання міфологічної символіки, що супроводжує його творчість ще з ранніх творів.

Перша його збірка «Привітання життя» регламентувала тісний зв'язок світогляду з давніми уявленнями та віруваннями нашого народу про космічну організацію, взаємобаланс усього живого на землі, про людину як невід'ємну частину природи. Витоки універсальної міфоісторії Б.-І. Антонича є у глибині давніх культурних епох, з-поміж яких автор особливо виокремлює слов'янську. Опираючись на теорію походження всіх народів Індії, письменник візуалізує індивідуальні бачення з приводу генези свого етносу: *«Мій прадід плив, бувало, на хребті кита, // три дні й три ночі проповідував глибинам. // Зелений велетень – вода тяжка й густа – // пророка колихала, наче мати сина. // Біблійна, довга борода – з ебену стяг – // являлась зорям сходу на букетах піни. // Долонь лілеї понад водами простяг, // благословляючи пливучих в даль дельфінів»* [1, с. 157].

Авторське міфотворення стосується і відомих християнських подій. Помітно, що письменник опрацьовував апокрифічні легенди, біблійні історії, що постають у колективній свідомості трансформованими, пристосованими до можливостей їхнього осмислення в загальному та локальному варіанті. Б.-І. Антонич творить індивідуальну історію про народження Ісуса Христа, переносючи ці події на Лемківщину, яка для нього була на

рівні Єрусалиму у плані сакрального осмислення. Біблійні образи часто піддавалися трансформаціям у вибраних поезіях Антонича, моментами вони були як символи вищого Божого прояву, інколи способом репрезентації власних поглядів: *«Скотилась ніч униз, мов плащ з плечей Христових, // з проколотого боку неба ляться світло. // Горюю ятряться ще рани з зір тернових, ізнизу мряка мисе стопи дня розквітлі. // Земля, немов народжена ні з чого вперше, // виточується з-поза гір хаосу мрячних. // Хрищу новим найменням кожен квіт найменший // і кожен убиваю назвою небачно»* [1, с. 161]. Так письменник окреслював свою творчу генеологію, не декларативним чином, а щирою ідентифікацією осердя ідейно-естетичного комплексу власної поезії. Це дає нам можливість розглядати поетичні твори Б.-І. Антонича в сюрреалістичному ключі, досліджувати вияв архетипів у його художньому просторі, аналізувати та осмислювати архетипно-символічні образи світового дерева, гори, української хати, води, землі – у мікроконтексті; осмислювати образ сакрального простору, зокрема мовимо про міфологічний аспект Лемківщини.

Ж. Свірська зазначає, що «поетичне «я» Антонича живе у трьох світах – світі пісні, світі молодості й світі ночі. Світи існують кожен зокрема й водночас у свідомості поета зведені воєдино. Натяк на цю єдність є у «Трьох перстенцях», де знаходимо квітчасту скриню з трьома перстнями в ній, що, як кожне сховище, служить тут, правдоподібно, символом творчої уяви або підсвідомості поета» [9, с. 245]. Розквіт природи, яка прокидається після тривалого сну, також має алюзійні натяки на творчість. Здебільшого спостерігаємо як вдало корелюють між собою небо і спалах блискавки на ньому або ж небо і дощ, який спонукає до буяння рослин: *«Йде дощ малин. Племена бджіл шаліють. Струни світла // поторгані. Приїхали посли з золотоморя. // Квартет долонь – два снутані акорди. Мряки мітли. // В червоній ягід дощ в'їжджає білий кінь. Про зорі // мовлять посли, та їхня мова нам незрозуміла. // Колись давно співала неня про золотоморе, // підводне царство, де ночує сонце в білих віллах // у злиті світла. Іде віз – колеса сьомизорі»* [9, с. 223].

Архетипні образи у поезіях Б.-І. Антонича відіграють одну із доволі важливих функцій: дерево – як космічна вісь і символ всесвітньої гармонії; сонце – як джерело життя та наповненої творчої енергії; земля – як мати, покровителька, на основі якої тримаються усі видозміни буття; дитя – як образ наївності та чистоти. Подані архетипи певним чином структурують авторський поетичний світ, наснажуючи тексти міфопоетичною глибиною та універсальністю. Через них письменник вдається до вибудовування власного міфу про людину та світ, де гармонія може досягатися шляхом повернення до природного органічного кореня.

Особливе місце у поезіях автора посідає українська фольклорна традиція, що втілена у піснях, символах календарно-обрядового циклу, мотивах про русалок, лісових духів, народних віруваннях та уявленнях

про Всесвіт. У ліриці Б.-І. Антонича ці елементи подаються для читача у вигляді поетичних структур, які поєднують архаїчне й модерністське. Власне, якраз ці універсалиї роблять світ письменника доволі химерним і, врешті, модерним, оскільки поет не повертається до міфу як до завмерлої традиції, а творить її по-новому, зберігаючи при цьому власний спосіб ретрансляції індивідуальної правди про першовитоки світу.

Висновки. Фольклорно-міфологічна парадигма, використана в поезії Б.-І. Антонича, спрямована на те, щоб визнати межі поетичної циклічності: мотиви протистояння, оновлення, весняного пробудження, алгоритму руху сонця й життєвої сили, що схожа до ритму народного календаря. Така циклічність співвідноситься з космогонічними уявленнями та баченнями про вічне повернення та безперервний рух життя. Б.-І. Антонич акумуляє свою творчість на перетині міфології, християнської символіки і специфічної модерністської естетики. Таке поєднання створює унікальний художній світ, у якому слово стає посередником між видимим і невидимим, земним і надземним, буденним і сакральним. Таким чином, фольклорно-міфологічна парадигма у творчості письменника є необхідним каркасом, який задає характер його художньо-поетичного мислення: міфологічні образи формують структуру текстів, а фольклорні мотиви спрямовані на забезпечення зв'язку із національною традицією. Ліричний світ Антонича постає як гармонійний синтез архаїки й модерності, що творить особливу поетичну модель світу.

Література

1. Антонич Б. І. Повне зібрання творів. Передм. – Миколи Ільницького. Львів: Літопис, 2009. 968 с.
2. Ільницький М. Три формули мого осягнення Антонича. Львів: Центр гуманітарних досліджень; Київ: Смолоскип, 2011. 56 с.
3. Клен Ю. Слово живе й мертво. Вибрані твори. Дрогобич, 2003. 654 с.
4. Науменко Н. Природна образність лірики Богдана-Ігоря Антонича у перекладах англійською мовою. The 10th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society” (May 27-29, 2020) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. 1075 p. С. 737–745.
5. Неврлий М. Поет із серцем у руках. // Антонич Б.-І. Вибрані твори. Упорядник – Д. Ільницький. Київ : Смолоскип, 2012. С.693–708.
6. Павличко Д. Пісня про незнищенність матерії. // *Весни розспіваної князь. Слово про Антонича: статті, есе, спогади, листи, поезії.* Львів: Каменяр, 1989. С. 11–61.
7. Пономаренко О. Б. Національний міфосвіт поезії Б.-І. Антонича: аспект художнього образу-символу. Автореф. дис ...канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2007. 30 с. URL: <https://mydisser.com/en/avtoref/view/mifosvit-poezii-b-i-antonicha-aspekt-hudozhnogo-obrazu-simvolu.html>

8. Рубчак Б. Поетичне бачення землі: три слов'янські варіанти. // *Весни розспіваної князь. Слово про Антонича*. Львів, 1989. С. 239–258.
9. Свірська Ж. Екзистенційне наповнення архетипів, оприявленних у творчості Богдана-Ігоря Антонича. *Філологічні студії*. Випуск 15, 2016. С. 236–249.

FOLKLORE-MYTHOLOGICAL PARADIGM OF BOHDAN-IHOR ANTONYCH'S LYRICS

Oksana Zalevska, Olga Ostapyuk

Vasyl Stefanyk Carpathian National University; 76000, Ivano-Frankivsk, str. Shevchenko, 57; e-mail: oksana.zalevska@cnu.edu.ua

Purpose. *The article is devoted to folklore and mythological searches in the lyrics of Bohdan-Ihor Antonych and attempts to interpret the author's positional narratives in the context of modern literary discourse. A separate look is paid to pagan and Christian interpretations, in which the author arrives at his own worldview model of being. Based on this paradigm, we managed to single out several leading blocks in the poetry of Bohdan-Ihor Antonych, in particular, the relationship between natural objects and the human environment, the echo of the mythopoetic ideas of our ancestors, etc. The importance of the folklore and mythological basis in the author's lyrical heritage is demonstrated through the analysis of individual poetic texts.*

Research methodology. *In accordance with the topic and issues, the article uses a number of methods that make it possible to highlight the issues raised, in particular, cultural-historical (a work of art in the context of relationships with the cultural-historical background), hermeneutic (establishing the deep meanings and philosophical issues of a work of art), biographical (the main milestones of the author's life and work), phenomenological, etc.*

Research results. *The article summarizes and analyzes the features of Bohdan-Ihor Antonych's folklore and mythological thinking based on the writer's lyrics, draws attention to the positional features of the influence on the author's work, complements and critically analyzes the basic content of the poems, in particular, we are talking about the folklore and mythological background, and carries out a multi-aspect analysis of the writer's selected poems.*

The practical significance *of the results of the scientific study lies in the fact that they can be used in the further study of the work of Bohdan-Ihor Antonych, in clarifying the features of the development of Ukrainian literature in the first half of the twentieth century.*

Keywords: *mythopoetics, cosmogonism, folklore, paganism, nature, worldview paradigm, sacred space.*